

Danilo Kiš

Elektra

(po Euripidu)

Antonenu Artou

LICA :

Elektra

Orest

Pilad (nem)

Zidar

Strofije

Egist

Klitemnestra

Hor, sluge

SCENA PRVA

Elektra, zatim Zidar

(Praskozorje. U pozadini se vide zidine grada i gorski predeo izvan zidina)

ELEKTRA: O, crna noći, kolevko crnog dana!
Gle, već puca zora,
A ja hitam u pijačnu vrevu
Međ brbljive žene i lukave preprodavce.
Nije me još beda iz mog doma isterala
U sveže svitanje, još ne idem ko bednica,
Nego kao očajnica,
Da bih uz put, u samoći,
I u vrevi, najgoroj samoći,
Mogla biti bogovima bliže,
Kako bih se njima požalila
Na mahnitost mahnitog Egista.
Stoga svoje suzne oči i svoj vapaj
dižem k svome mrtvom ocu i ka nebu velikome
da im kažem svoje jade:
kako me je mati, ta ne-mati, ta mahnita Tindarova kći,
izbacila iz mog rodnog doma,
iz dvorca mog mrtvog oca,
a za ljubav svom oholom mužu,
Egistu, mome očuhu,

jer njemu je drugu decu izrodila,
a ja i moj brat nesrećni, Orest,
mi smo u toj kući, u svom rodnom domu,
tuđinci i šugavi mačići!

ZIDAR: Rad mene se mučiti nemoj!
Tvoje ruke nisu za grube poslove,
ja znam tvoje otmeno poreklo,
znam da nisi poput naših žena navikla da rano raniš,
— ti koja si u dvorcu porasla,
na rukama brižljivih dadilja!
Pa zašto se ne okaniš tih poslova?
Zašto se ne skloniš sa očiju sveta?
Biće bolje i za tebe i za mene!

ELEKTRA: Muke ćeš mi olakšati ako mi dopustiš
da ti pripomognem
i podelim s tobom breme
svakodnevice.
Imaš i ti sam u gradu dosta posla,
pa mi stoga dopusti makar
da kućne poslove podelim sa tobom
(mada im još nisam vična);
biće to za tebe radost:
dodeš s posla a kuća u redu,
jelo postavljeno,
miriše ulje maslinovo.

ZIDAR: Da, kuća u redu, jelo postavljeno,
miriše ulje maslinovo . . .
Da, sve je u redu. Al' nastavi.

ELEKTRA: Ne razumem!

ZIDAR: Nastavi rekoh!
Evo gde si stala: »Miriše ulje maslinovo . . .«

ELEKTRA: (Usplahireno)
Ne razumem!

ZIDAR: Dobro. Evo ja ću:
Miriše ulje maslinovo,
a umoran zidar sa posla se vraća,
spržen suncem žarkim na skelama . . .

ELEKTRA: Ne razumem!

ZIDAR: Spržen suncem...
(to sam već rekao)
Potamneo od teška argata,
ogrubeo od gvozda i cigle,
sa borama dubokim i bolnim
i presahlim kao brazde
kad ih žega sprži...

ELEKTRA: Ne razumem!

ZIDAR: Stojim tako obdan na skelama,
između dva pakla,
i dok drugi zidari pevaju,
ja zavijam s njima kao kurjak;
kad pričaju sedeći u hladu
il' pevuje tužne jonske pesme
(jer se sunce već kloni zapadu
a njih radost povratka obuzme),
ja počinjeni da lomim kamenje,
da mi kamen sokove ispije
koje sunce nije izažmalo . . .

ELEKTRA: Ne razumem! Jaoj, ne razumem!

ZIDAR: Razumećeš! Takva je
i moja pesma, ko i moje reči:
zavijanje ranjenog vuka . . .

ELEKTRA: Ah, vreme odmiče,
gle, sunce se ono diže.
Hitati nam valja.

ZIDAR: (Zgrabi je za ruku)
Stani, razumećeš.
Ode sam stao?

ELEKTRA: Jaoj, ne znam!

ZIDAR: Ah, da. Rekoh: ja ne pevam ko drugi zidari,
da mi pesma prati zamah ruke,
ja zavijam, rekoh, poput kakvog vuka,
i u meni nema radosti povratka!
Da, kuća u redu, miriše
ulje maslinovo, postelja
je moja postavljena kao odar
kakvoga mrtvaca!

ELEKTRA: Joj, pusti me, hitam!

ZIDAR: Rekoh: kao odar! O
prokleta neka je ta kuća
i postelja u kojoj poživam!
Šta velim? Poživam?! Spavam
ko u grobu, jer sam šatro sebe, obdan,
na skelama,
da u meni ne ostane snage,
da u meni ne ostane krvi,
da u meni ne ostane soka,
da mi se ni u snu ne dogodi
da se s tvojom krvi ne pomešam!
Da me kazna bogova ne stigne!

ELEKTRA: Jaoj, stani!

ZIDAR: Pa neka me stigne kazna bogova i
ljudi! Nek me sruče sa visokih skela
pravo u had među grešne pretke, nek me bace
u tamne ponore
smrti!

ELEKTRA: Jaoj, stani! Čuj
što ću ti reći!

ZIDAR: Znam šta ćeš mi reći!
Reći ćeš mi: »Šta ti je sad bedni
prijatelju? Koja te je sad snašla nevolja,
sad odjednom,
kad si me već podnosio godinama,
bez roptanja, sa ponosom, poštujući
zavet što ga dadoh bogovima.«
Da, to ćeš mi reći. I reći ćeš:
»Hvala ti na tome!« I reći ćeš:
»Bedni prijatelju, zar ti zaboravi
na zakone ljudske i božanske?«
To ćeš reći. Setićeš me mog poretka..
setićeš me i svoga poretka,
setićeš me kazne i zakona, setićeš me
pravde i poštenja, mog poštenja,
setićeš me osвете i pakla, setićeš me
svoga mrtvog brata . . .

ELEKTRA: Umukni! Umukni!

ZIDAR: Čuj još samo ovo: ja mrzim
vrlinu kojom su me obdarili,
tu vrlinu koju su mi nabili na ruke
kao gvozda, i mrzim
tu hulju koja mi je prva zatrovala
srce glasom o vrlini, o poštenju mojem
o mojoj smernosti. — Ja, ovako sitan
i nemoćan, što sam morao da postanem
ta budala koju krasí poštenje?
Još dok sam ko dečak stajao po strani,
dok moji drugovi igraju junačke igre,
koje ištu snagu mišica, ruke i ramena jaka.
meni rad utehe il' rad sažaljenja
dodeliše ulogu sudije i breme
poštenja, koje evo još i sada nosim,
mimo svoje volje. O, proklet bio taj čas
kad mi tu kugu uliše u srce, jer
glas o meni čuo se daleko, stigao je
i do tvoje majke, svetle kraljice,
pa me evo divno nagradila: dala mi
devicu (i šaku novčića), kraljevsku kći
vezanu zavetom. Kraljevsku kći
bednome zidaru za kog vele da je sav vrlina,
čovjek pošten i siromah, što za jedne znači
budala a za druge, za tebe i tvoju majku,
nemoćnik i bednik!

ELEKTRA: Pusti me i idi svojim putem!
Kaješ li se zbog svojih vrlina,
znači da ih nisi ni imao. A ja idem
da se negde sklonim. Među prosjakinje il'
u kakav hram ... A kad dođe moj brat Orest,
i kad kućne čas...

ZIDAR: A, ipak si mudra i oprezna! Nisi rekla:
vrlina se nagrađuje! Nego pretiš, nego veliš:
doći će osveta, krvava osveta, da nagradi
trenutak slabosti, i da krvlju spere
dane vrline i noći trpljenja. I reći ćeš
kada dođe čas: evo vam bludnika, koljite ga,
evo bednoga zidara koji mi se jednom ispovedi
i reče mi bogohulne reci: da mu teško pada
moje devičanstvo, da satire svoje telo radom
i teškim argatom, paklom sunca i paklom
odricanja — to ćeš reći. A svi moji
napori i žrtve, moj post, moje nesanice,
moje more i moje pokore, sve će da nestane
ko da nikad nisu bili, jer se, eto,
jednog jutra, krenuv na posao
usudih da kažem tebi, svojoj ženi po zakonu,
svojoj ženi po prokletstvu, da mi ne donosi
radost dom u kom me očekuješ, jer se još
usudih da ti kažem: da mi je postelja
ne ložnica no grobnica! Da,
ipak si, velim, mudra i oprezna.

Nisi rekla: vrlina se nagrađuje, jer si možda
naslutila ono što ću ti sad reći,
il' si možda već od nekog čula da me gore
na skelama i još kako nagrađuju za moju
vrlinu: smeju mi se i zovu me škopcem i
nude mi da zamene sa mnom svoje kecelje:
neće — vele — ona primetiti tu malu
razliku, kecelje su zidarske sve iste.
Razlika je možda pod keceljom!

ELEKTRA: (Trgne nož)
A ti im reci: doći će moj Orest,
pa njima strgnuti kecelju,
i s keceljom to što uz nju ide.
To im reci! A sad zbogom!

ZIDAR: Stani! Oh, oprosti mojoj mahnitosti!
I nemoj mi kad dođe čas tome trpljenje
i patnje poricati a u ime ove mahnitosti
što počinih rečju i mislima! Zaboravi sve to,
i vrati se mome domu — dopusti da svojim
ispaštanjem otkupim greh što ga sad počinih!
Ja sam i ovako kažnjen grizodušjem, kajanjem i
strahom, od osвете bogova i ljudi, ali ti budi
pravedna i dobra. Oprosti mi.
I kad dođe čas, o nemoj reći: ovaj beše mahnit,
vodite ga, nemoj reći: ovaj beše zao,
koljite ga. Nego reci: bejaše nesrećnik,

zalutala ovca u čoporu vukova, bedni zidar
u okrutnoj igri okrutnih bogova!

ELEKTRA: Ustani jadniče! Ustani bedniče!
Opraštam ti mahnitost tvoju, mada dimu,
'makar mišlju, u svetinju! Opraštam ti, velim,
i ne strahuj za svoj bedni život, za svoju
kukavnu kožu! Bićeš nagrađen, velim,
kada dođe Orest! Jer znam kako ti je,
tebi što se nađe u tom kolu silnika i
moćnika, u tom krvavom piru bogova, gde i
silnici stradaju! Al' pamti: nož ovaj
što ti ga pod grlom držim sudiće ti a u ime
bogova i ljudi, ako se još jednom takneš
moje nevinosti, makar mišlju, rečju! To
zapamti! Makar bili dirljivi razlozi
slabih, to ti ne daje pravo da u ovoj igri
silnika — kako veliš — tražiš druge zakone
mimo onih koji jesu, da tražiš
ulogu veću od one koja ti bese dodeljena
od bogova — uloga slabog i teško breme
nemoći koju zoveš poštenjem. Zbogom...
A njima, velim ti, reci: doći će Orest,
pa će im strgnuti kecelje, i s keceljom
to što uz nju ide! Tako im reci!

ZIDAR: Gore, jadnice, na zidine, na skele!
Suncu bliže, neka te tako, polako, kap

po kap, raznese i sprži, neka te
vetrovi i žega polako istanje kao što se
tanji kamen pod tvrdim čekićem zidarskim!
O, nek je proklet čas kad prvi put rekoše:
Ovaj je častan! Proklet bio čas kad mi sasuše
u uši kao kuku tu tu prokletu reč poštenje,
prokleti da su slabi! Prokleti da su i silnici!
I kraljevi! I zakoni! I bogovi!
(Odlazi)

SCENA DRUGA

Orest, Pilad

OREST: Pilade, družo moj!
Jedini me ti još ne izdade,
jedino me ti još, prijatelju,
bodriš rečima žustrim
i zagrevaš žar moje osvete!
Ti jedini veliš da svog mrtvog oca
osvetiti moram
i smaknuti uljeza Egista,
jer sa onom kugom, rođenom mi majkom,
libi moga oca,
Agamemnona.
I, eto, Pilade, prijatelju u nevolji,
vođen providenjem osvetničke želje,

praćen tamom ko uhoda,
stigoh sad u rodni kraj argivski.
Noćas sam pod plastom pomrčine
otišao na grob svoga oca
da isplačem tugu svoju;
al' bes osvetnički time posta samo jači
prekaljen suzama
ko mač triput kaljen;
zatim još odrezan uvojak kose
i nad rakom zaklah žrtveno jagnje,
pustih krvi mlaz —
o, — tako će —nek mi bogovi oprostite —
šikljati mlaz iz Egistova grla
i iz srca moje majke:
dva krvava vodoskoka
u čijem ću gustom, toplom mlazu
da operem ruke!
(Pauza. Glasovi s pijačnog trga)
O, kako bih, Pilade, moj brate,
želeo da vidim sestru svoju,
Elektru!
No, ni ta mi želja nije čista,
sestru bih da svoju vidim ne ko sestru,
nego kao urotnicu,
kao osvetnicu,
koja će mi lukavstvom svojim ženskim
kod ubistva koje smeram ići naruku.
Čujem, Pilade, i srce mi se čepa,

da su je gurnuli u bračni jaram,
u postelju nekog bednog zidara
koji joj je devičanstvo oduzeo...

Stani!

Eno vidim jednu ženu što je na trg poranila,

Pitaću je okolišno za Elektru.

Možda će nam znati nešto reći.

(Sklone se)

SCENA TREĆA

Elektra

ELEKTRA: Jaoj meni!

Jaoj meni, zoro rujna,

jaoj meni, beli dane,

jaoj meni, silni Zevse!

(Pauza. Sa gradskih bedema čuje se zov trube:

smena straže)

U kom gradu, u kom domu,

u kom svetu, na kom trgu,

sad prosjačiš brate tužni,

što ostavi sestru svoju

u jadima neprebolnim

i sa suncem osvetničkim

što ko nož mi srce žeže,
jaoj 'meni!

Jaoj Zevse, moćni bože,
jaoj, brate, ruko muška,
dolutajte do Argosa,
osvetite moga oca!
Jaoj oče!

Mesto krvi osvetničke
evo krvi iz mog vrata,
evo kose ostrižene,
evo moga lelekanja,
joj, bogovi!

Evo moga belog vrata,
vrata kao u labuda,
evo moga belog grla
što tuži ko labud tužni
kad izgubljen u jezeru,
uhvaćen u zamke mrežu
zove oca bespomoćno,
jaoj, oče!

Tako i ja, kćer ti tužna,
zovem tebe uzaludno,
oh, bogovi!

(Pauza)

Žena ti je, oče jadni,
pripremila zadnju kupelj,
rukom belom, pozlaćenom,
rukom ženskom, mirišljavom,

rukom nežnom, nakićenom —

(Pauza)

zviznula te sekiram med uši

kao životinju,

rukama nežnim, negovanim,

rukama belim i krvavim,

jaoj meni!

(Pauza)

A onda je pohitala —

ne stiže ni ruke sprati —

da zagrli onu hulju,

ljubavnika svog,

Egista.

Jaoj nama!

SCENA ČETVRTA

Elektra. Orest. Pilad

OREST: (Zakrči joj put)

Stani!

ELEKTRA: Jaoj!

OREST: Ne boj se.

ELEKTRA: Zašto mi staješ na put?!

OREST: Stani i čuj. Vikati nemoj.
I mene vrebaju.

ELEKTRA: Eto, stojim. U tvojoj sam vlasti.
Jer si jači čak i bez oružja.

OREST: Nosim ti glas od brata.

ELEKTRA: O, bogovi!
Sklonimo se malo u stranu.
Slušam te. Reci: da l' je živ?

OREST: Živ je. To najbolja je vest
koju ti nosim.

ELEKTRA: O, neka je bogovima hvala!
Gde je? Kuda luta?

OREST: Na sigurnom je mestu.

ELEKTRA: Nije valjda sin Agamemnona
gladan svakidašnjeg hleba?

OREST: Nije gladan hleba.

Ali je izgnanik.

ELEKTRA: Kakvu mi dakle poruku носиš?

OREST: I njega iste brige more

ko i tebe: da l' si u životu

i u kakvom.

ELEKTRA: Pogledaj me. Biće ti jasno.

OREST: Koža ti je potamnela,

glas od kletve promukao.

ELEKTRA: Kosu sam nožem podrezala,

po skićanski.

OREST: Za mrtvim ocem il' za bratom?

ELEKTRA: Jednog mrtva oplakujem,

drugog živa.

OREST: Zar ga još jednako voliš?

Posle toliko godina?

ELEKTRA: Ko oči u glavi.

OREST: A zašto prebivaš izvan grada?

ELEKTRA: Udaše me za čoveka
koji ima kuću van zidina.

OREST: Ta vest ga neće radovati.

ELEKTRA: Ipak, sve mu reci!

OREST: Govori, dakle.

ELEKTRA: Siromah je i bednik.
Zidar. Čovek skoro svet.

OREST: Svet?
Da l' zato što hramove zida?

ELEKTRA: Da, svet.
Jer se mene ne dotače.

OREST: Prezire te?

ELEKTRA: Ceni moje poreklo.
I Agamemnona, moga oca sen.

OREST: Onda mu svadba ne beše milina,
no pakao.

ELEKTRA: Ne samo svadba. Život mu je
muka i pakao ...

OREST: Shvatam.
Orestove ga osvete strah.

ELEKTRA: Ne znam. Možda.

OREST: Poštenje mu treba nagraditi.

ELEKTRA: Brat će ga moj, Orest, nagraditi,
po zasluži!

OREST: Al' zašto te dadoše njemu?
Zar tvoja mati...

ELEKTRA: Ne pominji mi je!

OREST: A Egist?

ELEKTRA: Čuj, strance, reći ću ti:
dadoše me njemu da rodim nekoga,
da mi se rod zatre.

OREST: Da ne rodiš sina osvetnika?

ELEKTRA: Tako su mislili.
Nek ih kuga zatre!

OREST: Zar ne znaju da si još devica?

ELEKTRA: To krijem ko svetu tajnu.

OREST: A ako se brat tvoj vrati,
šta će moći da učini?

ELEKTRA: To pitaš? Sramota!
Zna se šta će.

OREST: Kako će da smakne ubice svog oca
kad je jedno od njih rođena mu majka?

ELEKTRA: Onako kako ona ubi muža:
sekirom!

OREST: Zar bi mu pomogla?

ELEKTRA: Velim ti: onom istom sekirom.

OREST: Da mu kažem to?

ELEKTRA: Kaži mu;
ne kao reč tvrdu. Ko zakletvu!

OREST: Oh, da te brat čuje!
Da ti vidi mržnju!

ELEKTRA: Jaoj, stranče!

Ne bih ga ni prepoznala.

OREST: Nije čudo. Ko deca se rastadoste.

ELEKTRA: A od ljudi pouzdanih
samo bi ga jedan prepoznao.

OREST: Znam. Onaj stranac
koji ga je, kažu, smrti izbavio.

ELEKTRA: Da, on. Fočanin Strofije,
koji još mom ocu učitelj beše.

OREST: Da l' tvoj mrtvi otac
nađe grob i spokoj?

ELEKTRA: Nađe!
Baciše ga u rupu ko psinu,
tek da psi ga ne razvuku.

OREST: Tako?
Sve mi reci. Hrabro!

ELEKTRA: Kad mi reči mamiš, stranče,
sve ću ti sad redom reći,
al' te molim i preklinjem
prenesi mom jadnom bratu

jad moj i sudbinu moju
i našeg oca grozni kraj.
Ispričaj mu u kakvoj me bedi nađe,
u kakvim prnjama,
s kakvom kosom pepeljavom
i u kakvom bednom domu.

Sve mu reci.

Da haljine svoje bedne
svojom rukom ja sam tkala
(nevolja me svemu naučila)
inače bih, o sramote, išla naga
ko robinja.

Idem bosa po tvrdom kamenu,
i noge mi već ne pamte
sandala lakih kaiševe zlatne.

Sve mu reci:

kako ona što nas rodi
na frigijskom tronu sedi,
ne kao robinja,
no kao kraljica!

A azijske robinjice
što ih otac sa plenom dovede
prokletom joj telu služe:
kupaju ga teškim mirisima
i mažu ga mirisnim uljima
(da bi svome ljubavniku
još i više omilila)
u kupelji onoj istoj

u kojoj je muža ubila sekirom.

Sve mu reci.

(Pauza)

A taj što joj pomogao u ubistvu,

Egist,

penje se u kola našeg oca

i rukama lepljivim od krvi

drži žezlo pozlaćeno.

Sve mu reci:

da grob našeg slavnog oca

pust sad leži,

bez lovora i bez smrče,

bez uzglavlja i ukrasa.

Sve mu reci.

(Pauza)

A dični muž naše majke

kad se vina ponakiti

po tom golom grobu skače

(u gradu se tako priča)

i kamenom kamenuje

pusti grobni hum,

pa se našem mrtvom ocu ruga:

»O Agamemnone, gde ti je sin Orest

da ti grob odbrani junačkom mišicom?«

Da, i to mu reci.

Mada ćeš ga za srce ujesti.

(Dolazi Zidar)

SCENA PETA

Isti. Zidar

ZIDAR: Sreći u nesreći da zahvalim
vaš dolazak? Tražite li, stranče,
zidara il' neimara? — Ja sam taj.

ELEKTRA: To glasnici su meni stigli,
i u dobar čas: nose mi vesti od brata,
Oresta.

ZIDAR: Od Oresta?!

ELEKTRA: On ih posla da vide moju bedu.

ZIDAR: Bedu je videti lako.
Nisi im valjda rekla . . . kolika je?

ELEKTRA: Jesam.
Sav jad i svu bedu svoju izneh pred njih
ko na dlanu, a njemu teže. To želim.
Jad moj će u njemu ubrzati zrenje
odluke strašne!

ZIDAR: Zar znaju meru tvoje bede,
jad tvoj i tajnu tvoju?

ELEKTRA: Znaju, koliko treba znati.
Ne brini.

OREST: To je tvoj muž?

ELEKTRA: Da.

OREST: Čini se čestit.

ELEKTRA: Kaži Orestu
da za čast moju i svoju ne brine.
(Pokazuje nož)
A moj muž je, vele, čovek plemenit.

OREST: Plemenit!
Verujem ti. Al' znaš li kakve u ljudima
sile dremaju? Plemenit obnoć postane
ubica i hulja. U ćudima ljudskim
takvi se prevrati zbivaju katkad
da čovek sam sebe poznati ne može:
jedan pust san, bezumna neka želja,
i od čestitosti ni traga ni glasa.
Jer čestitosti breme teže je nositi no breme
nevaljalstva. Putevi pak krvi, to su ponornice:
videh već nitkova sina u čestita oca,

a u rde decu plemenitu,
u duši bogatih glad i pohlepu,
u telu ubogom zlatno srce, ćud.
Pa kako da sudiš o ćudima ljudskim?
Eto, taj čovek što mužem ti se zove
nit je slavan, nit mu dom na glasu,
nit ga bogatstvo krasi,
al' vidim od mnogih on je pošteniji.

(Publici)

O, vi, šupljoglavci, vi prazne mešine, vi
punjene ptice,
zar ćete uvek suditi o ljudima
po novcu i položaju?
Takvih punjenih ptica puni su nam amfiteatri
i dvorovi.
Ti što sjajno žive i što se šepure tuda
to su samo gomile mesa bez srca
i pameti
što zakrčuju trgove i popunjavaju sedišta!
Pa hajd'mo u kuću. Verujmo
u ovaj iskren doček!

ZIDAR: Čestiti stranče,
uboštvo svoje više ne osećam, reci me tvoje učiniše
bogatim. Hvala ti stoga.
(Ulaze u kuću)

ELEKTRA: (Zidaru, nasamo)

Otmene goste u kuću pozvasmo,
moraćemo da ih primimo valjano. Stoga hitaj,
prijatelju,
dovedi nam staroga Strofija,
trećeg izgnanika iz Agamemnonova doma.
Reci mu da dođe do nas
i donese za goste plodove, mlado jagnje, malo sira
i dobrog vina u mešini.
Biće srećan kao i ti, kada bude čuo
da živ je dečak što ga on izbavi.

ZIDAR: Hitam da ga obrađujem. A nemoj im reći:
on je zao, koljite ga, nemoj reći:
on je ...

ELEKTRA: Pohitaj, velim. Ova radosna vest
nagrada je i meni i tebi! Tvoje je trpljenje
izdržalo do poslednjeg časa. Pobuna je
tvoja bila samo dobra slutnja i
dobar znak! Zaboravimo je stoga.
Idi.
(Odlazi. Elektra hita u kuću za gostima.)

SCENA ŠESTA

Strofije, zatim Elektra

STROFIJE: Gde je moja devojčica,
moja časna gospoda,
kći mog mrtvog gospodara?
Dovukoh, evo, svoje stare kosti,
da je vidim,
da vesti dobre od nje čujem.
(Izlazi Elektra)

ELEKTRA: Zdravo, časni starče!

STROFIJE: Zdravo kćeri!
Sreća je za mene prevelika što te zatekoh
u kući. Dobih poruku od tvog muža
i evo dovukoh svoje staro telo,
što se više i ne zove telom.
Nosim ti, evo, tako mi naloži,
sira i voća i jagnje mlado za goste otmene
da ih otmeno počastiš.
I nosim, evo, vina starog u ovoj mešini,
vina starog što božanski miriše na dušu
grožđa, na jesenje prisoje, na sunce
što davno grejaše,
na dušu bilja što davno ga uzbraše.

Ovo je vino staro uspomena sok,
zato dušu tako razgaljuje.
Nosi ga što pre gostima svojim.

ELEKTRA: Al' zašto plačeš starce?
Nisi li i sam uz put kušao dušu tog vina,
uspomena sok?
Il' te dirnu moja beda, kad vide da ona raste
zajedno sa mnom?
Il' plačeš za mojim bratom,
za izgnanikom Orestom? Il' se seti moga oca
koga je sudbina gorka zadesila?
Il' sve to skupa u tebi se javi?

STROFIJE: Detetu i starcu i bez razloga je lako
zaplakati,
mada je starost dovoljan razlog
da čovek zarida. Al' sad plačem za tvojim ocem,
za Agamemnonom:
grob mu uz put posetih,
jer ne mogah odoleti želji.
Na grobu nikog ne nađoh,
pa zaplakah kao dete,
za tvojim ocem i za sobom.
(Kad NJEGA, silnika, takva zadesi kob,
a šta li tek čeka mene — na ovom i onom svetu?)
Onda odreših mešinu
i izlih vina žrtvenog na pustu humku,

pa uzeh grumen zemlje žrtvenim vinom
natopljeni:
začuden,
spazih na njemu crne krvi još sveže tragove!
Zatim još našoh ovaj uvojak — pramen kose
plave.
Ko li kćeri, na grob krv žrtvenu proli?
Ko sreza kose plavi pramen? —
Nije li brat tvoj došao
da grob svog oca krišom poseti?

ELEKTRA: Nek bogovi ti reči usliše, sumnju
obistine!
Stranci što nam u goste dođoše
vele da je živ.

STROFIJE: Daj što pre da vidim te ljude što Oresta
nedavno videše.
Da ih o svemu pitam,
da ih iskušam.

ELEKTRA: Evo ih, izlaze.

SCENA SEDMA

Isti, Orest i Pilad. Hor

STROFIJE: Primate moj pozdrav, cenjeni stranci.

OREST: Zdravo, starče!

(Elektri)

Ko je taj bogalj, Elektro?

ELEKTRA: Agamemnonov učitelj.

OREST: Šta kažeš?

Onaj što tvog brata u teškom času spase nevolje?

ELEKTRA: Taj.

OREST: Što me gleda tako?

ELEKTRA: Star je i sumnjičav.

OREST: Je li, starče ...?

STROFIJE: (Kao da ga ne čuje. Elektri)

Pomoli se, kćeri, bogovima.

ELEKTRA: (Diže ruke)

Nek im je večna slava!

STROFIJE: Tako!

Sad pogledaj ovog stranca.

ELEKTRA: Ipak si prolio vina žrtvenog

i na tvrdi grumen svoje duše, starce.

Il' si sišo s uma.

STROFIJE: Star il' lud — isto ti je.

Ali...

(I dalje zagleda Oresta)

ELEKTRA: Ali?

STROFIJE: Iskustvo nema starosti.

ELEKTRA: Kud ciljaš?

STROFIJE: (Pokazuje na Oresta, prstom)

Ovo je brat tvoj! Orest!

ELEKTRA: O, Apolone! Šta to reče?

STROFIJE: Rekoh prosto: Orest!

ELEKTRA: (Poleti k Orestu, zatim naglo zastane)
Kako da ti poverujem?

STROFI JE: Vidiš li onaj ožiljak,
kraj desne obrve?

ELEKTRA: Vidim.

STROFIJE: Poleti, dakle, bratu u zagrljaj.
Grli ga ko onda kad ožiljak on taj zadobi,
trčeći s tobom zajedno, za lanetom nemirnim,
davno, u dvorištu,
u vrtu vašeg dalekog detinjstva.

ELEKTRA: (Zagrli Oresta)
Oreste! Brate!

OREST: Sestro moja!

ELEKTRA: Zar da dođeš krišom
sestri jedinoj?

OREST: Izgnanstvo me učini opreznim.
Ali vidim ...

ELEKTRA: Ne samo da sam ti sestra,
nego i (Oprezno) urotnica vezana za tebe
dvostrukom vezom:

od iste smo krvi — istu nam krv proliti treba!

OREST: Neka te bogovi čuju
(ako im treba verovati).

ELEKTRA: Ne huli!

OREST: Greh ovaj ako ne kazne, ako nas izdadu,
ako i dalje mogu gledati nepravdu,
ako pravda ne nadvlada —
odričem se i bogova i života!

ELEKTRA: Na nama je da im volju izvršimo.

HOR: Podignite ruke k nebu,
molite se bogovima.

(Pauza)

Grlite se, ljubavnici,
pustošite svoja tela,
polomite svoje ruke,
pustošite svoja grla,
pustošite po ložnici,
po ložnici po grobnici!

(Pauza)

Evo dan je osvanuo,
evo stiže ruka pravde!

OREST: A sad mi recite (Oprezno) kako oca da osvetim.

Postoji li u celome Argu čovek, sem vas, odan meni?

S kim ću, sem sa sestrom svojom, ženom nejakom,

da krenem u taj krvav pir?

Gde da počnem, o bogovi?

Kako u dvor s mačem osvete da uđem?

Da l' mi noć je saveznik,

il' dan. Reci starče.

STROFIJE: U bedi, sinko, nemaš prijatelja.

Uzdaj se stoga u zvezdu svoje sreće

i u bogove.

OREST: Šta da radim?

ELEKTRA: Mrzi!

OREST: Da uđem u grad? Ovako?

STROFIJE: To nije mudro. Nećeš ništa postići.

OREST: Znam.

Al' šta da činim?

STROFIJE: Izbegavaj straže.

Egist je u strahu, pa mu straže stoje na oprezu.

OREST: Taj strah što mu ulih — deo je osvete!

Al' njegova nesanica nije ruka pravde,
samo senka njena.

Al' šta da činim?

STROFIJE: Pa, čuj me. Nešto mi pade na um:

OREST: Govori!

STROFIJE: Ne treba u grad da ideš po Egista.

Dolazeći k vama uz put sam ga sreo.

OREST: Gde? Govori!

STROFIJE: Tu blizu. U polju.

OREST: Šta radi u polju? —

STROFIJE: Pripremaše žrtvu bogovima.

OREST: Da svoje grehe otkupi?

STROFIJE: Biće tako — usliše li te bogovi.

OREST: Koliko je ljudi sa njim?

STROFIJE: Beše samo sa slugama. Al' su pod
oružjem.

OREST: Hoće li me neko prepoznati?

STROFIJE: Njegove te sluge nikad ne videše.

OREST: Nadvladam li Egista, kako da ih
pridobijem?

STROFIJE: Svojstvo je ropske duše da slavi
pobednika.
Ma ko da je.

OREST: Kako da mu se privučem?

STROFIJE: Prođi tuda ko slučajno.

OREST: Misliš, pozvaće me?

STROFIJE: Da. Na čast.

OREST: Biće počašćen!

STROFIJE: Dalje ćeš već i sam znati.

OREST: A gde je ona? Zar nije s njim?

STROFIJE: Tvoja majka?

OREST: Da.

STROFIJE: Ne beše s njim.

OREST: Što ne dođe sa mužem u polje?

Ta bi žrtva

što prinese bogovima

i njenoj duši dobro došla...

Čini mi se.

STROFIJE: U narodu je omrznuta, pa se nerado

uz Egista pojavljuje. Puk još više mrzi

žene tirana no same tirane.

OREST: Pa kako čast i njoj da učinim

svojim dolaskom?

ELEKTRA: Nju ću ja da smaknem!

OREST: Ti? Kako?

ELEKTRA: Sekirom!

Strofije će mi pomoći u tom.

Idi, dakle, starce, reci Klitemnestri:

Elektra je u babinjama. Rodila je dete.
Muško.

STROFIJE: To će je misliš ubiti?

ELEKTRA: Zmiju nije lako ubiti, i sam znaš.
Nju treba po glavi.

STROFIJE: Šta, dakle, da kažem? Kad se rodi dete?

ELEKTRA: Deset mu je dana. Tako reci.
Zdravo je i krupno — Agamemnonov rod!

STROFIJE: To će je misliš pogoditi?

ELEKTRA: Kako da ne!
Proliće suze i doneće darove:
otrov il' sekiru. Ona je vična tome.

STROFIJE: Hoćeš da je u kuću domamiš?

ELEKTRA: Baš tako.

STROFIJE: A onda?

ELEKTRA: Otpremiću je lepo u had!
(Orestu)
A sad je red na tebe! Idi!

OREST: Starče, pokaži mi put.

STROFIJE: Hajd'mo. Nek su nam bogovi na pomoć!

OREST: Zevse! Bože otaca mojih!

ELEKTRA: O, Hero!

OREST: Pobedi našoj budite skloni!

ELEKTRA: Smiluj te se porodu našem!

OREST: O, mrtvi oče!

ELEKTRA: O, Zemljo, gospo, pružam ti ruke!

OREST: Odbrani decu svoju!

HOR: U krvavu eno boju

sve po četir konja skaču,

u oblaku od prašine,

i u senci guste šume,

guste šume od kopanja.

Vođu takvih konjanika,

vođu takvih kopljanika

ubi kćeri Tindarova

ubi muža, zlobna ljubo!

(Pauza)

Al' negde se oštre maci
da ti mačnu grlo belo,
al' negde se kuje kovčeg
da prigrli tvoje telo!
Hitaj, kćeri Tindarova,
zlobna ljubo, grli živo!
(Smrt dolazi na konjima,
ko četiri konjanika,
ko četiri kopljanika.)
(Kao eho)

Već se negde oštre maci
da ti načnu grlo belo.
Čuješ kako negde kuju:
to se tebi sprema kovčeg
da prigrli tvoje telo!

ELEKTRA: Sad idi!
Umreš li — ja ću za tobom,
nož sam dvosekli za se spremila.
Al' čujem li
dobre glase o tebi, dom će mi obliti
kliktaj radosti. Sad idem sve da priredim.
Za dobre vesti il' za pogreb svoj.

OREST: Hajd'mo starce!
(Oresf odlazi sa Strofijem i Piladom,
Elektra uđe u kuću)

SCENA OSMA

Polje blizu Arga — Egist sa pratnjom.

Zatim Orest i Pilad

EGIST: (S rukama dignutim uvis)

... Neka bude tako!

A sad hajd'te, sluge,

žrtveno mi jagnje donesite.

(Jedan od slugu ulazi. Egist ugleda Oresta i Pilada)

Zdravo stranci!

(Orest i Pilad gledaju prema gradu,
pretvarajući se da ne čuju)

Hej, stranci, rekoh zdravo!

OREST: Nama rekoste, gospodaru?

EGIST: Vama, a da kome?

OREST: Možda govorite s bogovima?

EGIST: A onda rekoh: zdravo, stranci!

Mislio sam na vas.

OREST: Pa zdravo, gospodaru!

EGIST: Ko ste vi?

OREST: Tesalci.

EGIST: Kud idete?

OREST: Na Olimp, da Zevsu žrtvu prinesemo.

EGIST: E onda, budite mi gosti.

I ja žrtvu spremam bogovima.

(Slugama)

Dajte vode strancima, da ruke operu.

OREST: Ruke su nam čiste, gospodaru.

Baš sad ih oprasmo u bistroj vodi potoka.

Al' rado poziv prihvatamo.

No reci, smemo li mi, tuđinci,

prineti bogu žrtve zajedno sa tobom.

EGIST: A gde su vam žrtveni darovi?

Gde su vam jagnjad il' goveda?

OREST: Naši su darovi skromni, gospodaru.

Prinećemo bogovima manje mesa, a više molitve.

EGIST: Miliji je njima, bogovima,

miris smuđene dlake i krvi što se puši,

no sve molitve il' prostih plodova žrtva.

Al' i to je bolje nego ništa.

OREST: Nekad so il' brašno, il' grana lovora
imaju na žrtveniku snagu krvi sveže.

EGIST: Misliš li tako, stranče, a ti se moli
po svome. Ja ću im, pak, prineti krvi žrtvu.
Al' prvo ću sipati na oltar brašna i soli,
spaliti granu lovora — pre no što line krv.
(Sipa brašna i soli, metanišući)

OREST: Meni će biti dosta i ovo.
(Stavlja na žrtvenik granu lovora)

EGIST: O, vile gorske, i vi, bogovi!
Dajte meni i Klitemnestri da vam često krv
žrtvenu
prinosimo, bez straha od naših đušmana.
A njima, dušmanima našim,
dajte da budu žrtve-klanice
na našem žrtveniku.
(Nastavlja da mrmlja u sebi molitvu)

OREST: O, vile gorske, i vi, bogovi!
Dajte da molitva moja ima snagu žrtvene krvi!
Da reči moje šiknu k nebesima
kao krvi mlaz.
Da dušmani moji budu žrtve-klanice

na mom oltaru.

EGIST: (Izvadi nož. Sluge mu prinose zdele i jagnje koje on zakolje)

Stranče, iz Tesalijske si, reče?

OREST: Da, gospodaru.

EGIST: Vas Tesalci bije glas da ste vešti mimo drugih

da jagnje ili bika oderete

i da konja ukrotite.

Uzmi, dakle, stranče, nož i pokaži

da glas vas taj ne bije uzalud.

(Sluga mu dodaje nož. Orest uz Piladovu pomoć zakolje jagnje i začas ga odere i raspori)

OREST: Evo utrobe, gospodaru.

EGIST: Pravi si Tesalac, nema šta!

A sad da vidimo šta nam se piše.

(Egist se nagnje nad utrobom. Orest ga udari nožem u kičmu. Dok Egist krklja u samrtnom ropcu, sluge zbunjeno grabe odložena koplja. Orest i Pilad, leđima okrenuti jedan drugom, sasvim se dodirujući, drže isukane noževe)

OREST: Stan'te sluge! Ja sam Orest! Sin
Agamemnona!

JEDAN STARI SLUGA: Spustite koplja!
Poznajem ga!
To je Orest, sin Agamemnona!
S pravom je smakao ovog nasilnika.

OREST: Došao sam po volji bogova
da osvetim oca!
Budite s nama milostivi.
Vrat ćemo vam istom merom.
Mi smo novi gospodari!

STARI SLUGA: Živeo Orest, naš gospodar!
(Sluge se povuku u zadnji plan, snebivajući se.
Zatim gledaju nemo, bez reči, kako Orest i
Pilad vuku u mrtvoj tišini Egistov leš.
Čuje se samo životinjska dahtanje ove dvojice)

SCENA DEVETA

Pred Elektrinim domom

Elektra, zatim Orest, Pilas, sluge, hor

(Elektra čeka glasnika, uznemirena. Odjednom se začuje trijumfalna muzika, bat koraka, urlici. Zatim stižu Orest i Pilad sa lovorovim vencima nakrivljenim na čelo, vukući Egistov leš)

ELEKTRA: Sad mi je pogled ka nebu slobodan...

OREST: (Diže ruku da spreči Elektrinu pohvalu)

Ne govori, sestro! Nego diži ruke k nebesima bogovima da zahvališ.

Jer čemu pohvalne reči?

Zar sam ja krvnika našeg oca smaknuo rečju il' snagom desnice? — Evo ti ga nosim mrtva kao kakvu mrtvu psinu, ko praznu mešinu, što na vino zaudara. Iskali svoj bes na njemu!

Osveti se za sve jade koje ti je zadala

ta hulja. Baci ga pred divlje zveri

da mu meso rastrzaju,

da skrckaju ove kosti sve do srži

u kojoj mu leži gadost!

Il' ga baci baš svinjama

da mu creva po glibu razvlače, da se ovo meso

smeša
sa mesom nerasti!
Il' ga nabij na visoki kolac
da ga ptice iz zaleta kljuju,
gađajući kljunom u sred oka!
Evo, rob je sada tvoj tiranin davni.

ELEKTRA: Mržnja mi je prevelika.
Strah me stoga.

OREST: Strah? Od čega?

ELEKTRA: Da živ je, sve bih to što reče učinila,
sve zaredom.
Al' ovako ...

OREST: Niko na svetu ko zna muke tvoje
neće moći da ti prigovori.

ELEKTRA: Znam, al' ipak

OREST: Kako hoćeš! Al' bojim se
sklonim li ga sa očiju tvoje mržnje
da ćeš se kajati
što mu ne očita molepstviye
za pokoj mu duši.

ELEKTRA: U pravu si.

Al' gde da počnem da ga kunem?

(Pristupi Egistovom lešu, odlučno, nadahnuta)

Gde da počnem da te ružim? Gde da počnem

da te kunem, gde da počnem da te pljujem,

da ti rečju oči, kao ptica, kljujem,

da te mržnjom kao crv nagrizam,

pre no što te počnu gristi?

I kako da svršim kletvu? Šta da stavim

po sredini? I kako da skupim na gomilu

sve leleke i sve kletve Što sam godinama

u čik zore naricala

i koje sam samoj sebi

govorila u potaji —

jeza me hvatala od sopstvenih reči!

Gde su sada sve te reči što sam htela godinama

da ti ih u lice pljunem

kao roj osica?

Gde su sada sve poruke da ti ih u lice pljusnem

ko kantu splaćina?

Ali evo,

tebi mrtvom sve ću reći što živom nisam

mogla.

O, ubico!

Evo ti sad pirovanja po dvorima moga oca,

a pod skutom moje majke! Evo ti sad

carevanja na slavi Agamemnona!

Mislio si da ćeš gospodarem biti

a ti posta čuven na daleko
ko papučić, ljubomorna gnjida!
Postao si klupica za noge
ženi što te u zločin uvukla!
Mislio si, zavodniče, da ćeš zadobiti ženu
koja mužu svom ne beše verna.
Divno ste se sjedinili ti i ona u zločinu!
Al' i tu te nadmudrila,
i slavu ti zamračila,
pa čak ni taj gnusni zločin niko tebi ne
pripisa,
no njoj samo, i to s pravom!
Jer ti nikad ne postade čuven čak ni po zločinu!
Ime tvoje ne postoji,
nit je ikad postojalo.
Da, Argivci svi te znaju
i zovu te mužem one žene,
al' nikada još niko ne reče: žena muža tog!
Pa ni deca tvoja nemaju imena, niti će ga ikad,
bedniče, imati: i njih će ljudi jedino po majci
znati —
ako li te ove kletve ne učine slavnim;
jer moje su kletve toliko opake
da će se bez sumnje čuti
na daleko!

OREST: Dosta!

(Slugama)

Nosite ga!

ELEKTRA: Još jednu reč samo.

OREST: Hajde, reci mu je.

ELEKTRA: (Pljune na leš)

Proklet bio!

OREST: (Slugama)

Skrijte ga negde,

da ga moja mati ne ugleda,

pre no što je zakoljemo.

ELEKTRA: Pohitajte! Hajde, pohitajte!

(Pojave se sluge i odvuku Egistov leš)

OREST: Šta je? Ko to ide?

ELEKTRA: Jedna dična gospa.

Naša mati!

OREST: Zar već?

ELEKTRA: U pravi čas!

OREST: Ko ovca pod nož!

ELEKTRA: Gledaj!

Kola su joj ko za svadbu iskićena!

Šepuri se ko paunica!

OREST: Šta ćemo s njom?

ELEKTRA: Zar te sjaj njen pokoleba?

OREST: Ne sjaj, no strah, no užas!

Ubiti majku — o, bogovi!

ELEKTRA: (Podrugljivo)

Ubiti muža — o, bogovi!

OREST: Bogovi se igraju sa nama!

ELEKTRA: Njihova je mudrost nama nedostupna!

OREST: Ubiti majku — zar je mudrost u tom?

ELEKTRA: Osvetiti oca — zar to nije zakon
božanski i ljudski?

OREST: Znam.

Krv za krv. Oko za oko. Zub za zub.

Glava za glavu. Grob za grob.

I sve tako u krug.

Danas meni, sutra tebi.

Mač i plač. Divnih li zakona,
ljudskih, i božanskih!

STROFIJE: O, bogovi! Zar se pokoleba?!
Zar da ti nejaka žena kazuje šta ti činiti
valja? A seti se svih nesreća što si preko glave
preturio. Zar već zaboravi sve kletve i
proklinjanja koje si već godinama
u samoći govorio, sa rukom na dršci
noža? Stisni opet vilice, seti se
kako su ti škrgutali zubi, kako su te bolele
slepoočnice od tog grča
kada se od mržnje zub za zub prikljesti!

ELEKTRA: Bićeš proklet ako ne osvetiš oca!

OREST: Proklet!?

ELEKTRA: Sam ćeš sebe proklinjati u
u samoći. To će biti najteže prokletstvo!
Ma kakvi da su zakoni, ljudski
i božanski — oni su jedini!
Jaoj tome ko ih izneveri!

OREST: Al' zar majku da zakoljem? Zar
neću i tada proklinjati sebe,
u noćima, u samoći?

STROFIJE: O, zar zaboravi sve
nepravde koje ti je nanela ta žena
koju majkom zoveš? Kuja i vučica, mačka,
divlje i nemušte zveri znaju svoj porod
da čuvaju brižno, da ga nose nežno
u zubima, ko jedino svoje blago! A ona
što je majkom zoveš? Šta je ona učinila?

OREST: O, bogovi! Ali ja se sećam
da mi majka beše! Ja se sećam njenih
milovanja, i sećam se da me nosila u krilu
kao mačka svoje mlade u zubima, i sećam se
kliktaja radosti kad me jutrom, još kad bejah
dete,
nežno pohodila, i radosti njene kad bih
neku dečju mudrost protepao, i sećam se
njenoga ponosa...

ELEKTRA: Njenoga ponosa!?

OREST: ... njenoga ponosa kad bi me za ruku
pred goste izvela, i sećam se njenih ruku
kojima me po kosama milovala...

STROFIJE: Tom je istom rukom, nesrećniče...

OREST: Znam, oh, znam: tom je istom rukom
zaklala mog oca, tom je istom rukom

stiskala sekiru tražeći me svuda oko dvorca
da i mene zakolje, o sve znam! Ali,
zar to ne bese mahnitost? Ta ista
mahnitost koja i nas vodi? Žeđ iste osvete,
koja i nas guši? Ovaj isti gorak ukus
u ustima? Ova ista drhtavica tela? Ovo
isto pomračenje svesti? Ova ista želja
da se što pre reši trudova osvete, da
što pre prekine krvavu vrpcu sudbine
kojom nas vezaše zakoni
i bogovi, i prokletstvo? Zar i to ne beše
glas istog zakona koji i nas muči?
Zar zbog jednog časa mahnitosti...

ELEKTRA: Njoj ga neću oprostiti!
Suviše nas skupo stao!

STROFIJE: Zar si već zaboravio one kletve
što si jutros prosiktao
na grobu svog mrtvog oca?
Zar mu nisi obećao
dostojnu osvetu? I zar treba
da te opet sećam da si bio detešce nevino
kada sam te spasio od noža žene koju majkom
zoveš, jer bila je spremna da te stavi
ko žrtveno jagnje
na žrtvenik svoje besramne pohote?!

ELEKTRA: Ne kloni! Kasno je!

Jer evo, čujem, stiže paunica, šepuri se
među sluškinjama. Sklonite se!

OREST: Užas me hvata!

(Orest i Strofije se sklone u kuću.

Dolazi Klitemnestra s pratnjom.)

HOR: Zdravo, o kraljice,

kćeri Tindarova!

Zdravo, gospo, zlatom iskićena,

klanjam ti se do zemljice crne.

Čuješ, gospo, — do zemljice crne!

SCENA DESETA

Elektra, Klitemnestra, Hor

KLITEMNESTRA: Zdravo, kćeri!

Zar već usta iz babinja?

ELEKTRA: Zdravo, gospo!

(Hoće da je pridrži dok Klitemnestra silazi
niz stepenik. Klitemnestra trgne ruku)

O, zar ne smem majci ruku da dodirnem?

KLITEMNESTRA: Ostavi se toga.
Pozvaću sluškinju.

ELEKTRA: Sluškinju!
A ja šta sam? — Ne, nisam
sluškinja. Robinja sam.
I na tom ti hvala!

KLITEMNESTRA: A ja šta sam?

ELEKTRA: (Pokloni se)
Svetla kraljica!

KLITEMNESTRA: To je samo privid!
I ja sam robinja.

ELEKTRA: Ma šta veliš?

KLITEMNESTRA: Da, robinja, kao i ti!
Kao što smo svi mi:
igračka sudbine!

ELEKTRA: Svi smo to!

KLITEMNESTRA: Al' ti meni - ne daš da to budem!

ELEKTRA: Ne!
Jer ti si sama krojila sudbinu.

Sekirom!

KLITEMNESTRA: Sama, veliš?

ELEKTRA: O! Smetnuh s uma. Ne sama:
s Egistom!

KLITEMNESTRA: A, tako! Na to ciljaš. E, pa
slušaj:

ja nisam mahnita i nisam ubica,
više no ti!

Zar ti misliš da sam potegla sekiru
tek onako, iz obesti, il' iz mahnitosti?

Reći ću ti, jer znam, takav glas me bije:
da sam smakla muža iz obesti,
radi ljubavnika!

A vi svi ste, osim mene,
i tvoj otac, i ti, i brat tvoj Orest,
svi ste vi pravedni,
iz vas bije glas osvete,
pravedne osvete!

Vas pokreću zakoni božanski,
vi delate po nebeskim pravilima,
a ja, Klitemnestra, vaša majka, jedna žena,
ja pak delam po svojem, u
izvan sveta i izvan zakona,
po opakoj svojoj ćudi.

E pa, slušaj — nije tako!

Ako ti do mržnje stalo, ti me mrzi,
ali shvati makar — da sam i ja žena...

ELEKTRA: Kraljica si!

KLITEMNESTRA: Rekoh: žena,
jadna žena, robinja zakona,
ljudskih i božanskih,
kao i ti,
sa srcem ljudskim, slabim,
kao i ti,
sa dušom slabom, osvetničkom,
kao i ti,
sa telom ženskim, pohlepnim i krhkim,
kao i ti,
željna mira i spokoja,
željna muža i svog doma,
kao i ti,
željna ruke zaštitničke — kao i ti,
željna dece i poroda — kao i ti...!

ELEKTRA: Jadna žena -

KLITEMNESTRA: Reci: nesrećna žena, reci:
jadna majka ...

ELEKTRA: Jadnica!

KLITEMNESTRA: Da: jadnica — kao i ti!

(Pauza)

Otac me udade za tvog oca

i bejah srećna žena i srećna mati.

A onda mi slava moga muža postade nesreća,

a njegova slava bi njegova kob.

Po savetu nekakve budale,

nekog proroka,

što tobože božje misli čita,

on žrtvova bogovima moju najmiliju kćer,

sestru vašu, Ifigeniju,

kako bi mu Artemida podarila dobar vetar,

za njegove lađe i njegovu slavu:

slavu dičnog pobednika Troje!

Zar si sve to smetnula sa uma?

Zar još uvek veliš da sam ja kraljica,

ćudljiva žena, kurva, ćudovište?

Zar ti misliš da se sekira poteže

tek onako, iz obesti,

iz ljubavne žudnje?

Zar ti misliš da sam postala ovakva,

ćudovište, kako veliš,

iz divnog spokoja, iz duga vremena?

Misliš da je moje srce matere i žene

bilo uvek mrtvo?

(Pauza)

O, bogovi, kako sam plakala,

kako mi se duša rastrzala

kada mi kćer odvedoš
da je mladu na oltar postave
ko žrtveno belo jagnje!
O, i to mu prosto bilo!
Nije ni on zaklao kćer iz obesti,
nego vođen zakonima ljudskim:
žrtvova je da bi njenom smrću
spasao od smrti druge;
hajd' nek mu je i to prosto!
Al' on dođe s vencem pobjedničkim,
lud od slave i lud od pohvala,
i dovede u moju crninu
proročicu mladu i mahnitu,
Kasandru, devicu,
kći trojanskog kralja,
pa se s njom oženio, u potaji,
tobože zbog njenog otmenog porekla
i zbog njenog proročanskog dara,
pa je sa njom noći provodio
šapćući joj u ložnici proročanske neke reči,
učeći je obredima grčkim —
nemoj samo da ti kažem — kojim!
Reci, šta sam mogla? — Da, kraljica, al' i
ljubomorna žena, odbačena, napuštena,
žrtvovana, bez krvi i noža!
Šta sam mogla s tim mahnitim srcem,
srcem žene, srcem ko i tvoje,
šta sam mogla no da ga stišavam,

no da ridam u potaji,
da ga kunem i proklinjem,
i to srce žensko i čas kad se rodih?
Šta sam mogla no da tražim leka
svome plaču, svojoj nesanici,
svojoj tuzi, svom slomljenom telu,
svome bdenju i svome venjenju?

(Pauza)

Pa pronađoh sebi tešitelja... o, ne smej se,
nisam završila;
rekoh tešitelja?
Nađoh lepotana, muškarčinu, ljubavnika,
mladoga pastuva, ne baš mnogo mudra,
ali meni sklona,
za mene spremna žariti i klati...

ELEKTRA: To dobro znam!

KLITEMNESTRA: Da, i klati, ali radi mene, radi
moga tela, radi mojih muka,
radi mojih noći, radi mojih suza,
radi moga srca, rad moje osvete,
a ne radi slave i pustih vetrova!
Da, a onda puče bruka, a po kome?
Po kraljici, jednoj ženi, jer muškarce
zao glas već lakše mine.
A zar bi tvoj otac dao da njegovog sina
žrtvujem za neku svoju slavu?

On kćer svoju ubi — i nikome ništa,
oženi se proročicom — i nikome ništa,
mene zaboravi — i nikome ništa!
E pa, ubih — i to s ljubavnikom.
Pa sad reci:
nisam li ga s pravom smakla?

ELEKTRA: S pravom?

KLITEMNESTRA: Ako ne s pravom, a ono
s razlogom!

(Pauza)

Pitah te: gde ti je dete?

Hoću da ga vidim.

ELEKTRA: Ne hitaj.

Biće i za to vremena.

Imam i ja nešto da ti kažem.

Al' ne zaboravi svoje zadnje reči
što si rekla.

KLITEMNESTRA: Pamtim ih, ne brini.

I to vrlo dobro.

ELEKTRA: Pa lepo. Čuj. Nisi ni ti cveće
kako bi to htela da se poveruje!

Ti si ista ko i tvoja sestra,
prekrasna Helena . . .

(Klitemnestra mahne rukom: Eh!)

Da-da, i to: skoro isto tako lepa,

ko i ona,

i tako mahnita!

Ona lepo ode za svojom lepotom,

odjedri u Troju i napravi užas

i pokor:

pokla svojim nevinim osmehom pola Grčke!

A ti, njena sestra, samo jednog ubi:

prvog med' prvima!

Ti veliš da imaš izgovor i za to:

kćer si osvetila — tako veliš. Al' svet

tebe ne poznaje, niko ne zna

kakva si ti žena.

Al' ja ću ti reći — i svetu i tebi!

Nije tvoja patnja započela kad ti kćer ubiše,

no mnogo pre toga:

kad lepa Helena, tvoja dična sestra,

sa lepote svoje svu Grčku zalude;

tada si ti poludela — od zavisti i od tuge.

(Pauza)

Još mnogo pre no što ti kćer uzeše

kuvala si paklene planove: da pogubnu slavu

sestre ti Helene zasvagda zamračiš;

pa si za odsustva svoga slavnoga muža

povazdan sedela ispred ogledala,

nagrizana sumnjama il' željom

da ti se muž iz Troje ne vrati,

da ti pusti bračne uzde, da sama zavladaš,
a za svoju slavu.

Ti si se jedina od helenskih žena
radovala pobedama Troje!

A kada bi čula o pobedi Grka,
jurila bi naokolo,
mahnita od besa, sa suznim očima,
raspuštene kose:

jer si željkovala da ti muž pogine!

Dobro, nek si jadna — kako veliš —
nek ti je Helena sreću pomutila,
hajd', i to razumem,

al' ko te terao da juriš za njenom slavom
(zar ne vide kuda takva slava vodi?)
i zar nisi mogla na njenom primeru
da se opametiš, pa da kreneš
po putu vrline?

Imala si dična muža —
postala bi slavna po njegovoj slavi,
imala si decu, i kćeri i sina,
mogla si da živiš za njihovu slavu.

Pa i ona kći koju ti uzeše,
zar njena smrt,
slavna i užasna —

ne postade tvoja gorka slava,
crna slava nesrećne matere?

I ako ti muž tvoj ubi kćer rad slave —
a ti mu se krvavo osveti —

zašto nas
ti progna,
mene i mog brata?
Kad si — kako veliš — bila nežna mati,
koju ljubav spram deteta navede na zločin,
zašto se ta tvoja materinska ljubav
ugasi tek tako,
pa nas, drugu decu, progna iz svog doma,
baci na ulicu ko šugave mačke?
Šta li smo ti mi skrivili
i pred bogom i pred svetom?
To mi reci, nežna majko!
Znam, dobro znam zašto: bilo te stid
tvog ljubavnika,
što ga kupi na trgu taštine
za zlatnike ko skupa pastuva. Zato.
Sve što reče to su puste priče,
mahnite žene od pohote pjane!
Al' ništa ne brini!
Tvoji su razlozi razlozi i moji!
Krv se, veliš, krvlju plaća,
i to mi još dokazuješ strasno,
daješ prava mom osvetnom besu,
nalaziš mi razloge i zgode
kojih se ja sama i ne setih,
jer sam bila pjana od uvreda.
Pa hvala ti što si mi pomogla:
lakše će mi biti da te smaknem,

— jednog dana —

dala si mi sve razloge za to,
kao što će i onaj tvoj pastuv
da mi plati glavom!

KLITEMNESTRA: Ostavi ti njega!

ELEKTRA: Njega i ne diram.
Sudiće mu Orest! Kad se vrati.

KLITEMNESTRA: A meni — ti?

ELEKTRA: Da, ja.
Uz pomoć svog brata.

KLITEMNESTRA: Znam da si oduvek volela svog
oca
više nego mene. Kao što sam i ja
bila više sklona vašoj mlađoj sestri.
Al' to nije razlog dovoljan za mržnju.
Opraštam ti za uvrede.
Pa oprosti i ti meni.
Majka sam ti.
Jer, uprkos varljivom prividu,
kajanja i sumnje ruše moju dušu:
i pred velikom činjenicom smrti
sva su ljudska dela varljiva i tašta,
u reci vremena sve izgleda sitno: sve,

osim života.

Zato mi oprosti.

Kada dodeš u moje godine,
kad te dirne starost svojim dahom,
kad otkriješ prve sede vlasi,
shvatićeš to,
ko što i ja shvatih...

ELEKTRA: I suviše kasno!

KLITEMNESTRA: Znam.

Suviše kasno.

ELEKTRA: I nema već leka!

KLITEMNESTRA: Nek moj ti primer bude nauk.

ELEKTRA: Al' zašto ne vratiš sina
što se potuca po svetu?

KLITEMNESTRA: Osvete me strah.

ELEKTRA: A zašto muža podbadaš na nas?

KLITEMNESTRA: Ja ga čak smirujem. Al' ćud mu je
takva.

Pa i ti si naprasita.

ELEKTRA: Da. Od muke!

KLITEMNESTRA: Kao i ja!

ELEKTRA: Al' naći ću sebi leka.
Ne brini!

KLITEMNESTRA: I Egist će biti s vama bolji.

ELEKTRA: Tvoj lepotan?
Da ne bude kasno?

KLITEMNESTRA: Eto, opet započinješ!

ELEKTRA: U pravu si.
O Egistu ništa osim dobro!

KLITEMNESTRA: Zašto si me zvala, dakle?
Gde je dete?

ELEKTRA: Zvala sam te da mom sinu,
jer deseti dan je napunio,
prineseš žrtvu. Nevešta sam tome.

KLITEMNESTRA: Zašto onda ne pozva babicu?
Onu što te lišila trudova.
To je njen posao.

ELEKTRA: Sama sam se namučila.

I vrpce presekla zubima ko kuja!

KLITEMNESTRA: Što ne pozva nekog iz susedstva?

ELEKTRA: U bedi, sinko, nema prijatelja,
kako reče Fočanin Strofije.

KLITEMNESTRA: Dobro, hajd'mo.

Pripraviću žrtvu bogovima

za blagodet tvog deteta.

Onda ću da krenem na imanje gde me Egist
očekuje.

I on žrtvu sprema bogovima.

Valjda će nam sve te žrtve,

i molitve i darovi,

i govori i lovor

doneti spasenje.

(Ulazi u kuću)

ELEKTRA: Pazi na haljine

da ih ne uprljaš!

HOR: U krvavu evo boju ...

ili:

Zdravo, o kraljice ...

SCENA POSLEDNJA

Klitemnestra, Elektra, Orest

(Mrak. U pevanje hora meša se Klitemnestrin jauk. Urlik žene koju kolju. Zatim rvanje, padanje, roptanje. Klitemnestra, iskasapljena, izjuri iz kuće. Elektra i Orest je sustižu.)

KLITEMNESTRA: Jaoooj!

ELEKTRA: (Izbezumljena od besa i bola)
Ovo za mog oca!

KLITEMNESTRA: Jaoooj! Zeeevse!

ELEKTRA: Ovo za Egista!

KLITEMNESTRA: Jaoooj!

ELEKTRA: Ovo za Oresta!

OREST: Opraštam joj!

KLITEMNESTRA: Deco moja!

ELEKTRA: A ovo za moje jade!

(Ropac i pad. Klitemnestrino se telo grči, zatim postaje nepomično. Hor je umuknuo. Tišina. Čuje se samo kapanje neke česme. Pad bačenog noža. Elektrino i Orestovo telo počinje polako da drhti i skamenjenost prelazi u grčenje. Elektra iznenada vrisne i baci se na Klitemnestru, kao da je proklinje.)

(Zavesa)